

A Critical Qur'anic Analysis of Orientalist Claims Concerning the Prophet's (PBUHH) Alleged Prior Knowledge of Jewish and Christian Traditions

Seyyed Mohammad Soltani¹

1. Corresponding Author, Assistant Professor, Department of Comparative Studies, Research Institute for Qur'anic Culture and Teachings, Islamic Sciences and Culture Academy (ISCA), Qom, Iran: sm.soltani@isca.ac.ir

Article Info

Article type:
Research Article

Article history:
Received:
8 September 2025
Received in revised form:
7 November 2025
Accepted:
4 December 2025
Available online:
1 January 2026

Keywords:
Qur'an;
Divine Revelation;
Borrowing;
Prophet's Prior Knowledge;
Ummī (Unlettered);
Judaism;
Christianity.

ABSTRACT

Objective: This article offers a critical Quranic examination of Orientalist claims concerning the Prophet Muhammad's (PBUHH) prior knowledge of Jewish and Christian traditions. The central question addressed is the widespread assumption in modern academic Qur'anic studies that the Prophet (PBUHH) and his Meccan audiences were already well acquainted with Biblical narratives before the Qur'an's revelation.

Method: Employing a descriptive-analytical method and treating the Qur'an as the most reliable historical source for the period of revelation, the study systematically analyzes Qur'anic passages relevant to this issue.

Results: The findings demonstrate that at least seven categories of Qur'anic verses explicitly or implicitly negate the Prophet's prior familiarity with Judeo-Christian narratives. These include verses denying earlier knowledge of prophetic stories, affirming the Prophet's lack of engagement with written scriptures before his mission, emphasizing his absence from earlier historical events, referring audiences to the People of the Book, and describing the specific nature of the disbelievers' accusations regarding the Qur'an's origin. The study concludes that similarities between the Qur'an and earlier Biblical traditions should not be interpreted as evidence of human borrowing or literary dependence. Rather, according to the Qur'an's own claim, such knowledge was conveyed exclusively through divine revelation.

Conclusion: Consequently, the article challenges a key presupposition in Orientalist scholarship concerning the Prophet's alleged prior exposure to Judeo-Christian traditions.

Cite this article: Soltani, S.M. (2025). A Critical Qur'anic Analysis of Orientalist Claims Concerning the Prophet's (PBUHH) Alleged Prior Knowledge of Jewish and Christian Traditions. *The Quran from Orientalists Point of View*, 20 (39), 45-78.
<https://doi.org/10.22034/jqopv.2025.16792.1345>

© The Author(s).

Publisher: Al-Mustafa International University.

DOI: <https://doi.org/10.22034/jqopv.2025.16792.1345>

Introduction

One of the most fundamental issues in Qur'anic studies and Islamic theology concerns the divine origin of the Qur'an and the manner in which its teachings were conveyed to the Prophet of Islam (peace be upon him and his household). From the earliest years of the prophetic mission, opponents of the Prophet (PBUHH) sought to deny the divinity of the Qur'an, portraying it instead as the product of human instruction or as a borrowing from earlier religious traditions, particularly Judaism and Christianity. This allegation was not confined to the social milieu of Mecca and Medina; rather, the Qur'an itself repeatedly refers to it and provides explicit responses.

In the modern period, this issue has become one of the central themes in Orientalist and Western academic studies of the Qur'an. Many scholars, focusing on thematic and narrative similarities between the Qur'an and the texts of the Old and New Testaments, have proposed the hypothesis that the Prophet of Islam (peace be upon him and his household) and the first recipients of the Qur'an possessed considerable familiarity with Jewish and Christian traditions prior to the revelation. On this assumption, the Qur'an is analyzed not as an independent revelatory text, but as a reinterpretation or creative reworking of earlier religious traditions.

The present article seeks to challenge this prevalent presupposition from within the text of the Qur'an itself and to demonstrate what picture the Noble Qur'an— as the most authoritative historical document of the period of revelation— presents regarding the extent and nature of the prior knowledge of the Prophet of Islam (PBUHH) and the Arab society concerning Jewish and Christian traditions.

The principal issue of this study is whether, on the basis of internal Qur'anic evidence, it can be claimed that the Prophet of Islam (PBUHH), prior to his mission or during the early stages of his call, was acquainted with Jewish and Christian narratives, teachings, and concepts. The central question of the article is formulated as follows: What do the verses of the Noble Qur'an indicate regarding the extent of the Prophet of Islam's (PBUHH) prior knowledge—and that of the Qur'an's earliest audience—of Jewish and Christian themes, and to what extent do these indications confirm or weaken the prevalent presupposition of the Orientalists?

Research Methodology

This research employs a descriptive–analytical method with a text-centered approach. Unlike many Orientalist studies that primarily rely on

comparative analysis between the Qur'an and Biblical texts or on later historical reports, the present article treats the Qur'an itself as the principal and most reliable source for understanding the epistemic conditions of the period of revelation.

Within this framework, Qur'anic verses related to the issue of the Prophet's and the Arab society's prior knowledge of Jewish and Christian traditions were collected, categorized, and analyzed. To ensure an accurate understanding of the implications of these verses, authoritative classical and contemporary exegetical sources were consulted, with particular attention paid to distinctions between explicit, implicit, and rhetorical meanings. The aim is to address the research question by drawing directly on the Qur'anic text itself, without imposing prior theological or historical assumptions.

Findings

Analysis of the Qur'anic verses reveals that several major categories of internal evidence can be identified that negate the notion of prior knowledge on the part of the Prophet (peace be upon him and his household) and the Quraysh regarding Jewish and Christian traditions.

First, some verses explicitly state that the Prophet of Islam (PBUHH) had no prior knowledge of the accounts and histories of earlier prophets before revelation. Verses such as "*These are accounts of the Unseen, which We reveal to you. Neither you nor your people used to know them before this*" (Qur'an 11:49) clearly emphasize that the Prophet's knowledge, as well as that of his people, concerning these narratives was the result of divine revelation rather than previous familiarity.

Second, verses that stress the Prophet's unlettered status and his inability to read or write prior to the prophetic mission indicate that he lacked direct access to written Jewish and Christian scriptures. The verse "*You did not use to recite any scripture before it, nor did you write it with your right hand*" (Qur'an 29:48) plays a central role in this regard and strongly undermines any hypothesis of textual borrowing.

Third, verses employing expressions such as "*you were not with them*" or "*You were not at the side of the Mount*" emphasize that the Prophet (PBUHH) was not present at historical events related to previous communities. In addition to affirming the revelatory nature of Qur'anic accounts, these verses indicate that such information was not transmitted to the Prophet through historical experience or direct oral transmission.

Fourth, the rhetorical structure of certain verses that begin with expressions like “*Has there not come to you the account of ...?*” has sometimes been interpreted by some scholars as evidence of prior familiarity on the part of the audience. However, rhetorical analysis shows that the primary function of these expressions is to capture the audience’s attention and introduce new and significant information, rather than to recall previously known material.

Fifth, verses describing the religious condition of the pre-Islamic Arabs portray them as a “*people without a book,*” indicating the absence of a written religious tradition or systematic Jewish or Christian instruction among them. The Qur’an’s emphasis on the sending of a messenger “*from among themselves*” further confirms this lack of prior religious and intellectual background.

Sixth, the Qur’an’s instruction to refer to the People of the Book for confirmation of certain matters (“*Ask the People of the Reminder*”) also implies that the Qur’an’s immediate audience did not themselves possess such knowledge; otherwise, such a referral would have been meaningless.

Finally, an examination of the nature and content of the accusations raised by the Meccan polytheists shows that they accused the Prophet (peace be upon him and his household) of learning the Qur’an contemporaneously from specific individuals, rather than drawing upon pre-existing knowledge. This implicitly indicates that even his opponents did not assume that he possessed prior familiarity with Jewish or Christian teachings.

Taken together, this body of evidence indicates that the portrayal presented in the Qur’an is incompatible with the prevalent presupposition found in many Orientalist studies. The Qur’an not only does not affirm the Prophet’s (PBUHH) prior knowledge of Jewish and Christian themes, but repeatedly and in various forms negates it. Accordingly, the Qur’an’s content-based similarities with the Biblical texts must be interpreted within the framework of the “*unity of the source of revelation*” or a “*shared divine tradition,*” rather than in terms of borrowing or human adaptation.

Conclusion

The present study demonstrates that, on the basis of internal Qur’anic evidence, the Prophet of Islam (peace be upon him and his household) had no systematic or effective familiarity with Jewish or Christian themes prior to his prophetic mission, and that all such knowledge was conveyed to him through divine revelation. This conclusion challenges one of the key presuppositions underlying Orientalist approaches to the Qur’an and underscores the need for a methodological reassessment in analyzing the relationship between the Qur’an and earlier religious traditions.

تحلیل انتقادی-قرآنی دیدگاه خاورشناسان درباره دانش پیشین

پیامبر ﷺ به مضامین یهودی و مسیحی

سیدمحمد سلطانی^۱

۱. استادیار گروه مطالعات تطبیقی، پژوهشکده فرهنگ و معارف قرآن، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، قم، ایران، رایانامه: sm.soltani@isca.ac.ir

چکیده

اطلاعات مقاله

هدف: شبهه بشری بودن قرآن و وام‌داری پیامبر ﷺ به متون مقدس ادیان پیشین از آغاز نزول قرآن مطرح بوده، و در قرآن کریم نیز بدان اشاره، و پاسخ داده شده است. از زمان نخستین نگاشته‌های آکادمیک اسلام‌پژوهی خاورشناسان در سده نوزدهم میلادی نیز این مسئله، تحت عنوان خاستگاه (یا مصادر و منابع) قرآن، همواره مورد توجه بوده است. امروزه این که پیامبر ﷺ و مخاطبان قرآن پیش از نزول آن با داستان‌های عهدین آشنا بوده‌اند به عنوان یک پیش‌فرض در مطالعات قرآنی آکادمیک مطرح می‌شود.

روش پژوهش: با توجه به اهمیت این مسئله و ضرورت توجه ویژه به قرآن، به عنوان موثق‌ترین شاهد تاریخی آن دوران، نوشتار حاضر به روش توصیفی-تحلیلی شواهد قرآنی مرتبط با عدم آگاهی پیشین پیامبر ﷺ نسبت به این مضامین را گردآوری و بررسی کرده است.

یافته‌ها: یافته‌ها نشان می‌دهند که هفت دسته از آیات قرآن را می‌توان به عنوان شاهی بر این امر دانست: ۱. آیات دال بر عدم آشنایی پیشین پیامبر ﷺ و قریش از داستان‌های انبیاء؛ ۲. آیات دال بر عدم مطالعه کتاب توسط پیامبر ﷺ، پیش از بعثت؛ ۳. آیات دال بر عدم حضور پیامبر ﷺ در رخداد‌های امم پیشین؛ ۴. آیات مشتمل بر تعبیر « هَلْ أَتَاكَ نَبَأٌ حَدِيثٌ... »؛ ۵. آیات دال بر عدم برخورداری عرب جاهلی از کتاب آسمانی و پیامبر؛ ۶. آیات ارجاع به اهل کتاب؛ ۷. آیات بیانگر دیدگاه کفار درباره نوع وام‌داری قرآن.

نتیجه‌گیری: در نتیجه، قرآن تأکید دارد که پیامبر ﷺ معارف داستان‌های انبیا را تنها از طریق وحی دریافت کرده و آشنایی پیشینی با مضامین عهدینی نداشته است. تحلیل آیات در نه دسته، همراه با عدم رد این ادعا از سوی مخاطبان، نشان می‌دهد که دانش پیامبر ﷺ و قریش از این مفاهیم نبوده و وحی تنها منبع آن است.

نوع مقاله:

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت:

۱۷ شهریور ۱۴۰۴

تاریخ بازنگری:

۱۶ آبان ۱۴۰۴

تاریخ پذیرش:

۱۳ آذر ۱۴۰۴

تاریخ انتشار:

۱۱ دی ۱۴۰۴

کلیدواژه‌ها:

قرآن،

وحيانيت،

اقتباس،

دانش پیشین پیامبر ﷺ،

امی،

یهودیت،

مسیحیت.

استناد: سلطانی، سیدمحمد (۱۴۰۴). تحلیل انتقادی-قرآنی دیدگاه خاورشناسان درباره دانش پیشین پیامبر به مضامین یهودی و مسیحی. *خاورشناسان، قرآن‌پژوهی* ۲۰ (۳۹)، ۴۵-۷۸.

<https://doi.org/10.22034/jqopv.2025.16792.1345>

© نویسندگان.

ناشر: جامعة المصطفی العالمية.

مقدمه

و حیانیّت و خاستگاه الهی قرآن از مهم‌ترین مسائل مرتبط با اسلام است. از این رو، شبهه بشری بودن آن، و وام‌داری پیامبر ﷺ به منابع ادیان پیشین برای نگارش قرآن، از آغاز نزول قرآن توسط مخالفان اسلام مطرح شده، و در قرآن کریم نیز بدان اشاره، و پاسخ داده شده است (برای نمونه ر.ک: نحل (۱۶): ۱۰۳). در نخستین نگاه‌ها آکادمیک خاورشناسان درباره قرآن کریم در سده نوزدهم میلادی نیز خاستگاه (یا مصادر و منابع) قرآن کریم یکی از ریشه‌دارترین مباحث بوده است. برخی چون آبراهام گایگر (Geiger, 1833)، یوزف هورویتس (Horowitz, 1926)، توری (Torrey, 1967) و اشپایر (Speyer, 1971) بر تأثیر یهودیت بر قرآن تأکید بیشتری داشته‌اند؛ و برخی چون ولهاوزن (Wellhausen, 1887)، آندره (Andrae, 1932) و ریچارد بل (Bell, 1926)، بر تأثیر مسیحیت، پژوهشگرانی چون ویلیام تیسدال نیز منابع مختلفی از ادیان گوناگون را به عنوان مصادر قرآن قلمداد کرده‌اند (Tisdall, 1905).

در میان مسائل گوناگون مرتبط با این شبهه، مسئله آشنایی پیامبر ﷺ - و به‌طور کلی اهل مکه و حجاز- با مضامین یهودی و مسیحی، پیش از نزول قرآن، از مهم‌ترین آنها می‌باشد. درباره میزان آشنایی جامعه عصر نزول قرآن با مضامین بابلی سه دیدگاه عمده وجود دارد: آشنایی جنبی (peripheral)، آشنایی زیاد (prominent) و آشنایی به‌طور غالب (predominant) (Goudarzi, 2020: 425). به جرأت می‌توان گفت امروزه این مسئله به عنوان یک پیش‌فرض در مطالعات قرآنی آکادمیک مطرح می‌شود که پیامبر ﷺ و مخاطبان قرآن پیش از نزول آن با داستان‌های عهدین آشنایی زیاد یا غالبی داشته‌اند (برای نمونه ر.ک: McAuliffe, 2003: 107). حتی برخی از خاورشناسان چنین ادعا کرده‌اند که پیامبر ﷺ پیش از آغاز دعوت خویش یک دوره عهدین را نزد اساتید مسیحی آموخته بوده است (Hirschfeld, 1902: 13)؛ جفری این نتیجه را اغراق آمیز توصیف کرده است: (Jeffery, 2007: 38, note 3).

مهم‌ترین علت پیدایش اندیشه وام‌داری قرآن به منابع یهودی و مسیحی شباهت محتوایی آنهاست. بنا بر نتایج یک پژوهش، ۱۴۵۳ آیه قرآن، یعنی حدود یک چهارم، مشتمل بر روایت‌هایی درباره پیامبران، حکما و سایر شخصیت‌های تاریخی دوران باستان است. (F. Sherif, 1985: 46) به این تعداد، باید سایر آیات مرتبط با خلقت، آخرت‌شناسی، جهان‌شناسی، کاربست تمثیل‌ها، و بحث‌های قانونی مشابه با سنت‌های عهدینی را اضافه کرد (Reynolds, 2018: 2). افزون بر

مشابهت‌های محتوایی، استفاده قرآن از اصطلاحات عهدینی را نیز باید مد نظر داشت (Stewart, 2000: 40). برخی از دیگر شواهد ارائه شده برای این ادعا عبارتند از: ارجاعات اشاره‌وار قرآن به این داستان‌ها و عدم بیان جزئیات کامل آنها (Sinai, 2017: 62; Reynolds, 2010: 232-233; Hoyland, 2018: 31; Sirry, 2021: 64). آشنایی قرآن با تورات و انجیل زبور و ... و ارجاع به آنها (Reynolds, 2010: 235)، ارتباطات تجاری قریش و پیامبر ﷺ (وات، ۱۹۰۹، ص ۱۵؛ باورینگ، ۱۴۰۲ش: ۱۵۶)، رواج سفرهای زیارتی (Antoni, 2020: 227) و گروه‌های تبشیری در حجاز (هولند، ۱۴۰۲ش: ۱۲۷-۱۲۸)، و حضور مسیحیان در مکه (-Witztum, 2011: 257؛ باورینگ، ۱۴۰۲ش: ۱۵۶؛ برای یک اثر کلاسیک در این زمینه، ر.ک: Trimingham, 1979). این شواهد سبب شده است که حتی برخی از تجدیدنظرطلبان، مخاطبان قرآن در حجاز را مردمانی یهودی-مسیحی می‌دانند (Crone, 2012, 2013)، و یا محل نزول قرآن را در غیر حجاز (مانند شام و عراق) پیشنهاد می‌کنند (Hawting, 1999: 13): برای نقدی تازه بر این دیدگاه‌ها، ر.ک: Cole, 2025: Chapter 1). نکته قابل توجه آن است که همه این شواهد، بر فرض اثبات‌پذیری، تنها احتمال آگاهی پیامبر ﷺ و امکان دسترسی ایشان به مضامین عهدینی را اثبات می‌کنند و نه وقوع این امر را (نقد تفصیلی این شواهد فرصت دیگری می‌طلبد).

در سوی دیگر، شواهد عدم آگاهی پیشین پیامبر ﷺ از مضامین دینی سنت‌های الهی پیشین را می‌توان به دو دسته کلی تقسیم کرد. دسته نخست، شواهد مبتنی بر سکوت منابع درباره کسب دانش توسط پیامبر ﷺ، به ویژه در دوره پیش از بعثت، هستند. استناد به برهان سکوت با دشواری‌هایی همراه است: نخست آن که حضرت محمد ﷺ پیش از اسلام، برای مردمان عرب شخصیت آن‌چنان مهمی نبوده است که همه اعمال و رفتار او رصد و گزارش شده باشد. از این رو، منابع تاریخی موجود، اطلاعات بسیار اندکی از دوره چهل ساله نخست زندگی ایشان در اختیار می‌گذارند. دوم، آگاهی از این مضامین دینی در زمان‌ها و مکان‌های مختلفی می‌توانسته اتفاق افتاده باشد که اهل مکه از آن بی‌خبر بوده باشند، مانند جلسات خصوصی، سفرها و غیره. سوم، امروزه بیشتر مدعیان دانش پیشین پیامبر ﷺ بر دسترسی شفاهی ایشان به این مضامین تاکید دارند که در مقایسه با دسترسی کتبی، راه‌های بسیار متنوع‌تری می‌تواند داشته باشد (باورینگ، ۱۴۰۲ش: ۱۶۶؛ نیز ر.ک: Griffith, 2007: 89-90; el-Badawi, 2014a: 8; Sinai, 2017: 141; Zellentin, 2013: 33, note 42). از این رو، دسته دوم شواهد، یعنی شواهدی که به عدم آگاهی پیشین پیامبر ﷺ تصریح می‌کنند، از اهمیت بیشتری برخوردارند.

در میان شواهد دسته دوم، گزارش‌های تاریخی، حدیثی و قرآنی مختلفی وجود دارند. با این حال، با توجه به اهمیت قرآن کریم در هر دو رویکرد الاهیاتی و تاریخی، و ماهیت تفسیری سایر گزارش‌ها نسبت به آیات قرآن، نوشتار پیش رو، به روش توصیفی-تحلیلی و با بهره‌گیری از قرآن و منابع تفسیری، شواهد قرآنی عدم آگاهی پیشین پیامبر ﷺ نسبت به مضامین مسیحی و یهودی را ارائه و بررسی می‌کند. توجه ویژه به قرآن از آن رو اهمیت دارد که جریان غالب اسلام‌پژوهی در غرب، قرآن را یک سند معتبر تاریخی برای توصیف وضعیت عربستان در عصر ظهور حضرت محمد ﷺ می‌داند (برای نمونه ر.ک: - Watt, 1961: 241; Peters, 1994: 257; Donner, 2010: 55-56; Neuwirth, 2014: 21-22; Sinai, 2017: 51).

پیشینه تحقیق

در دهه‌های اخیر، پژوهش‌های متعددی درباره رابطه قرآن و متون دینی یهودیت و مسیحیت، و پاسخ به شبهه اقتباس در گستره علوم قرآنی و مطالعات شرق‌شناسان صورت گرفته است. پژوهشگرانی همچون رضایی اصفهانی (۱۳۸۹ش)، معارف و همکاران (۱۳۹۰ش)، نصیری و مدبر (۱۳۹۰ش)، رضایی هفتادار و نصیریان (۱۳۹۶ش)، اسدی (۱۳۹۶ش)، خراسانی (۱۳۹۸ش)، حیدری (۱۴۰۰ش)، حقدل و همکاران (۱۴۰۳ش)، و کاظمی تبار و همکاران (۱۴۰۳ش)، در مقالات متعدد این عرصه، با رویکرد انتقادی نسبت به نقش فرهنگ‌های یهودی و مسیحی، تورات و انجیل، و حتی فرهنگ عرب عصر نزول در شکل‌گیری محتوای قرآن کریم پرداخته‌اند. این متون عمدتاً بر اموری چون نقد فرضیه تأثیرپذیری قرآن از کتاب مقدس، ارزیابی دیدگاه‌های مستشرقان و تبیین انتقادات وارده به نظریه اقتباس، بررسی سطوح اقتباس ادعا شده و واکاوی شواهد تاریخی و قرآنی پیرامون آن، و تحلیل محورهای همسویی یا افتراق ساختارهای روایی-متنی قرآن با متون مقدس پیشین پرداخته‌اند.

برخی از محققان نیز با رویکردی تطبیقی به مقایسه مضامین قرآن و عهدین پرداخته‌اند، بدون آنکه تلاشی در جهت تبیین میزان آگاهی پیشین پیامبر به مضامین عهدینی و رابطه آن با وحی قرآنی بپردازند. در میان این آثار برای نمونه می‌توان به کتاب‌های پژوهشگرانی چون حسن الباش (۱۴۲۰ ق)، جعفر حسن عتریسی (۱۴۲۴ ق)، عباس اشرفی (۱۳۸۵ ش) و عباس نیکزاد (۱۳۹۴ ش) اشاره کرد.

برخی قرآن پژوهان غربی نیز، مانند گیوم دی (Dye, 2023: 181-82, 188)، توماسو تسئی (Sinai, 188-89: Tesei, 2021)، شومیکر (Shoemaker, 2022: 251, 217) و ساینای (Sinai, 2024) که مسئله میزان آشنایی اهل حجاز با مضامین مسیحی را مورد پژوهش قرار داده‌اند، به شواهد قرآنی عدم آگاهی که در این مقاله مورد توجه قرار داده شده، اشاره نکرده‌اند.

مفهوم‌شناسی وام‌داری (اقتباس)

مدعیان غیروحیانی بودن قرآن، از واژه «اقتباس» یا «اخذ» و «وام‌داری» برای بیان رابطه قرآن و مضامین دینی پیشاقرآنی استفاده کرده‌اند. (برای مروری بر سیر تاریخی ادعای اقتباس قرآن ر.ک: میرعرب، ۱۳۹۹ش: ۳۲-۶۱) یک معنای اقتباس، «سرقه ادبی» است که بسیاری از محققان نیز شبهه اقتباس را بر اساس این معنا پاسخ داده‌اند. اما بحث سرقه ادبی توسط پیامبر ﷺ امروزه تقریباً به‌طور کامل منتفی است، زیرا اولاً پژوهشگران غیرمسلمان نیز به این نتیجه رسیده‌اند که قرآن و عهدین تفاوت‌های زیادی دارند و در حال گفتگو با هم و تفسیر یکدیگر هستند، نه اقتباس به معنای وام‌گیری. سیدنی گریفیث می‌نویسد: «قرآن از متون کهن‌تر وام نمی‌گیرد، یا حتی اغلب از آنها نقل قول نمی‌کند، بلکه به داستان‌های آنها اشاره، و حتی گاهی واژه‌پردازیشان را زنده می‌کند تا اهداف بلاغی خود را پی گیرد. نمی‌توان قرآن را به هیچ منبع مفروضی فروکاست. گفتمان‌های پیشین در قرآن نه‌تنها جایگاهی نو دارند، بلکه اساساً [تازه] شکل می‌گیرند، مرتب و منظم می‌شوند و دوباره ارائه می‌گردند تا روایتی نو پدیدار شود (گریفیث، ۱۴۰۲ش: ۲۲۲-۲۲۳؛ نیز ر.ک: Zellentin, 2013: 33; El-Badawi, 2014: 8-9; Reynolds, 2010: 253; Neuwirth, 2019: 12). ثانیاً قرآن به یکسانی محتوای خویش با کتب و ادیان پیشین تصریح کرده، و به آنها ارجاع داده است (برای نمونه ر.ک: اعلی (۸۷): ۱۸-۱۹).

اما طرح مسئله اقتباس همراه با انکار منشأ وحیانی و الهی قرآن، و اثبات خاستگاه بشری برای آن، معمولاً با اراده معنای دومی برای «اقتباس» همراه بوده، که عبارتست از: «پدیدآوردن قرآن توسط پیامبر بر اساس آشنایی پیشین او با متون یا مضامین ادیبانی چون یهودیت و مسیحیت.» (نک: میرعرب، ۲۱-۲۳) برای نمونه گلدتسهیر در تبیین نقش تأملات شخصی پیامبر ﷺ بر قرآن می‌نویسد: «محمد [ص] در تخیلات خود تصور کرده است که مطالبی که به قلبش خطور می‌کند، منبع الهی دارد، از این رو به این باور رسید که او پیامبر و برگزیده خداست.» (گلدتسهیر، ۱۹۴۶ م: ۶)

بنابراین، وقتی از شبهه اقتباس در دیدگاه قرآن پژوهان معاصر سخن می‌گوییم باید بر ادعای آنان مبنی بر دانش پیشین پیامبر ﷺ متمرکز شویم. (برای مروری بر آراء برخی خاورشناسان، ر.ک: رضوان، ۲۷۲/۱-۲۹۰؛ میرعرب، ۱۳۹۹ش: ۸۲-۸۸) روشن‌ترین شاهد این برداشت آن است که آنان این مسئله را در ذیل بحث «منابع» یا «مصادر» قرآن و «تعلیم‌دهندگان» پیامبر ﷺ مطرح کرده‌اند. ویتزتوم رویکرد کلاسیک مستشرقان را گردآوری سنت‌هایی می‌داند که قرآن از آنها آگاه بوده است (نه اینکه لزوماً همان‌ها را بدون تغییر تکرار کرده باشد) (Witztum, 2011: 64). خود ویتزتوم نیز در نقد رویکرد رینولدز - که ضمن یافتن سنت‌هایی که گوینده قرآن از آنها آگاه بوده است، از اطلاق عنوان «منابع قرآن» بر آن‌ها خودداری می‌کند (Reynolds, 2010: 253) - می‌نویسد: «من مشکلی در تلاش برای بازسازی منابعی که قرآن از آنها اطلاعات خود را درباره داستان‌های عهدینی به دست آورده است نمی‌بینم.» (Witztum, 2011: 64)

گرایش غالب اسلام‌پژوهان غربی معاصر به دسترسی شفاهی (و به‌طور انحصاری یا غالبی) پیامبر به مضامین ادیان پیشین نیز شاهدهی بر این سخن است که طرح مسئله اقتباس (حتی اگر بدون استفاده از خود این واژه باشد) به معنای دوم اقتباس بوده است. تور آندره تصریح دارد که هرچه محمد [ص] از مسیحیت دریافت کرده است صرفاً به روش موعظه شفاهی و ارتباطات شخصی بوده است (Andrae, *Les origines de l'Islam*: 146, qtd. in Griffith, 2007: 111). باورینگ باور عمومی محققان را این‌چنین معرفی می‌کند که محمد اطلاعات بابیلی خود را عمدتاً، اگر نگوئیم منحصرأ، از منابع شفاهی به دست آورده بود (باورینگ، ۱۴۰۲ش: ۱۴۵). او تصریح می‌کند که تقریباً هیچ شباهت مستقیمی میان قرآن و منابع قانونی، میدراشی و آپوکریف سنت‌های بابیلی وجود ندارد و اطلاعات کنونی ما را به این نتیجه می‌رساند که قرآن از منابع کتبی استفاده نکرده، بلکه مستقیماً از اطلاعات شفاهی بهره برده است (همان: ۱۶۶؛ نیز ر.ک: el-Griffith, 2007: 89-90; Badawi, 2014: 8; Sinai, 2017: 140-141; Zellentin, 2013: 33, note 42).

نمونه‌ای آشکار از این رویکرد، مقاله فان بلادل درباره داستان ذوالقرنین است که وی در ابتدا تأکید می‌کند که متن سریانی «منبع» داستان قرآن بوده است و به تفصیل از روند احتمالی دسترسی حضرت محمد ﷺ به آن می‌گوید. ولی در نتیجه‌گیری می‌نویسد: «آنچه برای فهم ما از تطابق افسانه

اسکندر با قرآن بیشترین اهمیت را دارد، واقعیت وام‌گیری^۱ نیست، بلکه روشی است که پیام دینی و سیاسی افسانه اسکندر توسط آن کارآمد گشت، کوتاه شد و برای اهداف نو تغییر کرد. «(فان بلادل، ۱۴۰۲ش: ۳۴۴) نمونه دیگر، دیدگاه سیدنی گریفیث است که با اینکه بارها تأکید کرده است که رابطه قرآن و عهدین از نوع «وامداری»^۲ نیست، بلکه «بینامتنیت»^۳ است (گریفیث، ۱۴۰۲ش: ۲۲۳-۲۲۱؛ Griffith, 2013b: 69-71). اما تصریح می‌کند که «منبع»^۴ مستقیم دسترسی محمد [ص] و قرآن به داستان‌های عهدینی، مسیحیان سریانی‌ای بوده‌اند که از دیاتسارون استفاده می‌کرده‌اند (Griffith, 2013b: 160). وی همچنین می‌نویسد:

قرآن کریم خود، با وام‌داری آشکارش از کتاب‌های مقدس قانونی و غیرقانونی یهودیان و مسیحیان، و نیز با بازتاب بسیاری از روایات یهودی و مسیحی، بیشترین شواهد را برای خاستگاه آن در محیطی که یهودیان و مسیحیان در آن حضور داشتند، فراهم می‌آورد (Griffith, 2011: 319-320).

شواهد قرآنی مرتبط با مسئله آگاهی پیشین پیامبر ﷺ

آیاتی از قرآن کریم که با مسئله آگاهی پیامبر ﷺ از مضامین مسیحی و یهودی پیش از دوره بعثت ایشان در ارتباط است بر اساس مضامین آن‌ها می‌توان به‌نه دسته زیر تقسیم‌بندی کرد. در ادامه، به بررسی دلالت آن‌ها پرداخته شده است.

- 1 . the fact of the borrowing.
- 2 . borrowing.
- 3 . intertextuality.
- 4 . source.

۵ . با این حال، هولند با توجه به گستره مضامین یهودی و مسیحی در قرآن، بر این باور است که در کنار انتقال شفاهی، باید تا حدودی دسترسی به مکتوبات دینی نیز بوده باشد. (Hoyland, 2018: 31-40) شومیکر و گیوم دی نیز با توجه به آشنایی عمیقی که قرآن از گوینده و شنونده خود می‌طلبید، تأکید دارند که انتقال شفاهی مضامین مسیحی نمی‌تواند این مساله را به‌طور کافی توضیح دهد (Shoemaker, 2022: 251; Dye, "Le corpus coranique," 778-79, qtd. in Sinai, 2024: 6).

۱. عدم آشنایی پیشین پیامبر ﷺ و قریش از داستان‌های انبیاء

یکی از آیاتی که دانش پیشین پیامبر ﷺ درباره انبیاء گذشته را نفی می‌کند، آیه ۴۹ سوره هود است. این آیه پس از بیان داستان حضرت نوح علیه السلام می‌فرماید: «تِلْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهَا إِلَيْكَ مَا كُنْتَ تَعْلَمُهَا أَنْتَ وَلَا قَوْمُكَ مِنْ قَبْلِ هَذَا»؛ این از خبرهای غیب است که به تو وحی می‌کنیم؛ تو و قومت پیش از این، آن‌ها را نمی‌دانستید». اهمیت ویژه این آیه از آن جهت است که وقتی فقدان دانش پیشین پیامبر ﷺ به داستان حضرت نوح علیه السلام اثبات گردد، با توجه به شهرت این داستان در سنت یهودی و مسیحی، به برهان اولویت می‌توان دانش پیشین ایشان به داستان سایر انبیاء و بسیاری دیگر از مضامین یهودی و مسیحی را منتفی دانست. این در حالیست که ادعای برخی قرآن‌پژوهان غربی این است که حتی داستان اصحاب کهف که شهرت کمتری دارد، برای مخاطبان قرآن کاملاً آشنا بوده است (گریفیث، ۱۴۰۲ش: ۲۲۶).

بسیاری از مفسران تصریح کرده‌اند که مطابق این آیه، پیامبر ﷺ و قریش، پیش از نزول این سوره مکی، از داستان حضرت نوح آگاهی نداشته‌اند (فراء، ۱۹۸۰م: ۱۹/۲؛ طبری، ۱۴۱۲ق: ۳۵/۱۲، به نقل از قناده؛ طبرسی، ۱۳۷۲ش: ۲۵۵/۵؛ ابوالفتوح رازی، ۱۴۰۸ق: ۲۸۰/۱۰؛ مغنیه، ۱۴۲۴ق: ۲۳۷/۴). سید قطب پا را فراتر گذاشته و تصریح می‌کند که: «نه پیامبر ﷺ این قصص را می‌دانست، و نه قوش، و نه در محیط او متداول بوده است.» (قطب، ۱۴۲۵ق: ۱۸۸۰/۴).

اما برخی از مفسران، وجه غیبی بودن این اخبار قرآن را ناظر به تفصیل آن دانسته‌اند، و نه اصل آن. برای نمونه، فخر رازی در ذیل آیه ۴۹ سوره هود، در پاسخ به این اشکال که چگونه داستان نوح علیه السلام که نزد اهل کتاب مشهور بوده، از «اخبار غیبی» قرآن شمرده شده است، می‌نویسد: «آن قصه به اجمال مشهور بوده است، اما از تفصیل مذکور [در قرآن] آگاهی نداشته‌اند.» (فخر رازی، ۱۴۲۰ق: ۳۶۱/۱۸) در نقد این دیدگاه می‌توان گفت که اولاً، این آیه در مقام نفی دانش پیشین پیامبر ﷺ و قوم اوست، نه همه انسان‌ها (به ویژه اهل کتاب). بنابراین، با این توجیه نمی‌توان از ظاهر اولی آیه، که همان برداشت بیشتر مفسرین است، دست برداشت. ثانیاً، اگر اهل کتاب نیز از این تفصیل آگاهی نداشته‌اند، چرا این آیه، عدم آگاهی را صرفاً درباره پیامبر و قومش مطرح کرده است؟ در حالیکه بلوغ‌تر آن بود که برای مثال، گفته می‌شد: «... تو و هیچ‌کس دیگری پیش از این، آن‌ها را نمی‌دانستید.»

دسته‌ای از مفسران با استناد به ترکیب «ما + کان + فعل مضارع» که در آیه به کار رفته است، بر عدم امکان «طبیعی» دستیابی پیامبر ﷺ به دانش صحیح (بدون وحی الهی) درباره داستان‌های انبیاء پیشین تأکید دارند (علامه طباطبایی، ۱۳۹۰ ق: ۲۴۱/۱۰؛ نیز ر.ک: مکارم شیرازی، ۱۳۷۱ ش: ۱۲۴/۹؛ جوادی آملی، ۱۳۹۹ ش: ۴۳۲/۳۸). استدلال آنان این است که داستان نوح ﷺ در تورات کنونی تفاوت‌هایی با قرآن دارد که نشان می‌دهد نسخه تحریف‌شده و نادرستی از آن در اختیار اهل کتاب بوده است و در نتیجه، امکان دستیابی به داستان واقعی حضرت نوح به‌طور طبیعی (و بدون وحی قرآن) برای حضرت محمد ﷺ و قوم او وجود نداشته است. در نقد این دیدگاه می‌توان گفت اولاً، هیچ شاهدی بر ادعای قرآن بر وقوع تحریف لفظی در عهدین وجود ندارد، بلکه قرآن همواره عهدین را تصدیق کرده است. بنابراین نمی‌توان گفت آن توراتی که در زمان بعثت مورد نظر قرآن بوده، نسخه‌ای تحریف‌شده بوده است (ر.ک: طباطبایی، ۱۴۰۱ ش)؛ ثانیاً، مقایسه قرآن با تورات کنونی درست نیست، زیرا هنوز شواهد کافی برای تعیین دقیق آنچه قرآن از آن با عنوان «تورات» یاد می‌کند وجود ندارد. علت این امر این است که هنوز روشن نیست که چه کتابی در جزیره العرب به عنوان تورات وجود داشته است و چه تفاوتی با تورات رایج در سرزمین‌های دیگر داشته است (همان). ثالثاً، آیه مورد بحث هیچ اشاره‌ای به اختلاف داستان قرآن و تورات درباره داستان حضرت نوح ندارد و تفسیر آن به این شکل، بدون دلیل است. رابعاً، تفسیر عبارت «ما کنت تعلمها» به معنای نفی شأنیت و داشتن امکان کسب دانش به‌صورت طبیعی، دلیل موجهی ندارد. این ترکیب، همانطور که سایر مفسران فهمیده‌اند، بیانگر استمرار عدم آگاهی پیامبر و قومش تا زمان نزول قرآن است، که نتیجه امی بودن آنها (جمعه: ۲) و عدم مطالعه کتب پیشین (عنکبوت: ۴۸) بوده است. لازم به ذکر است که ترکیب رایج در قرآن برای نفی شأنیت و بیان عدم امکان طبیعی، ترکیب «ما+کان+ل» است (مانند آل عمران: ۱۴۵، ۱۶۱؛ انفال: ۳۳، ۶۷؛ توبه: ۷۰؛ رعد: ۳۸) که با ساختار مورد بحث در این آیه متفاوت است.

آیه دیگری که در این بخش می‌تواند مورد استناد قرار بگیرد، آیه سوم سوره یوسف است: «نحن نقص عليك عليك أحسن القصص بما أوحينا إليك هذا القرآن و ان كنت من قبله لمن الغافلين» (یوسف: ۳). مفسران به دلالت این آیه بر عدم دانش پیشین پیامبر از این داستان (یا همه قصه‌های قرآن) تصریح کرده‌اند (برای نمونه ر.ک: فخر رازی، ۱۴۲۰ ق: ۴۱۸/۱۸؛ طبرسی: ۳۱۷/۵).

درباره این آیه ممکن است این تصور ایجاد شود که غفلت وقتی حاصل می‌شود که آگاهی پیشینی وجود داشته باشد، و در نتیجه، این آیه دلالت بر دانش پیشین پیامبر ﷺ دارد. در پاسخ باید گفت: درست است که در موارد زیادی «غفلت» به معنای فراموشی یا بی‌توجهی به معلومات پیشین آمده است، اما مواردی نیز وجود دارد که بر جهل ابتدایی دلالت دارد، و از این رو، در لغت هم یک معنای غفلت را این‌گونه آورده‌اند: «فقدان آگاهی نسبت به آنچه سزاوار آگاهی است» (زیبیدی، ۱۴۱۴ق: ۵۴۸/۱۵) به نظر می‌رسد در آیات زیر نیز غفلت به معنای جهل ابتدایی است، نه فراموشی بعد از آگاهی:

﴿وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّن يَدْعُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ مَنْ لَا يَسْتَجِيبُ لَهُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَهُمْ عَن دُعَائِهِمْ غَافِلُونَ﴾ (احقاف: ۵). به نظر می‌رسد معنای آیه این نیست که بت‌ها و غیر آنها علم به دعای مردم دارند اما فراموش کرده، یا بی‌توجهند، بلکه این آیه از جهل ابتدایی آنان سخن می‌گوید.

﴿وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَىٰ سَهِينَا أَنْ تَقُولُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّا كُنَّا عَنْ هَذَا غَافِلِينَ﴾ (اعراف: ۱۷۲). در این آیه نیز آنچه در مقابل غفلت قرار داده شده، معرفت به خدا است. بنابراین، غفلت به معنای عدم آگاهی از ذات الهی است، نه فراموشی و بی‌توجهی به آن.

﴿أَنْ تَقُولُوا إِنَّمَا أُنزِلَ الْكِتَابُ عَلَىٰ طَائِفَتَيْنِ مِنْ قَبْلِنَا وَإِنْ كُنَّا عَنْ دِرَاسَتِهِمْ لَغَافِلِينَ﴾ (انعام: ۱۵۶). در این آیه نیز سخن احتمالی عرب‌ها نقل شده است که از فقدان دانش به عهدین گالیبه می‌کنند و نه فراموشی آن، چراکه اگر آنان از عهدین باخبر بوده، ولی آن را فراموش کرده بودند، تکرار همان مطالب کافی بود و نیاز به بعثت رسولی دیگر نبود. بنابراین، سخن آنان این است که جهل یهود و نصاری با نزول تورات و انجیل بر طرف شد اما ما که از علوم آنها آگاهی نداشتیم، در جهل بودیم.

﴿وَدَخَلَ الْمَدِينَةَ عَلَىٰ حِينٍ غَفْلَةٍ مِنْ أَهْلِهَا﴾ (قصص: ۱۵) این آیه درباره داستان حضرت موسی ﷺ است که پس از خروج از قصر، «به شهر درآمد در حالی که مردم آن بی‌خبر بودند». واژه‌ی «حین» زمان را مشخص می‌کند، و «غفلة من أهلها» وصف حال محیط است، نه حالت ذهنی اخلاقی یا دینی؛ یعنی زمانی که شهر در آرامش و بی‌خبری بود، و مراقبتی در کار نبود و خیابان‌ها خلوت و مردم سرگرم کار خود بودند. «غفلت» در اینجا از جنس ندانستن اتفاق است، یعنی مردم

نمی‌دانند که در آن لحظه نزاعی در حال وقوع است، و اگر به معنای فراموشی امری معلوم بود، باید پیش‌تر دانشی مفروض درباره این رویداد وجود می‌داشت، در حالی که موضوع، حادثه‌ای تازه است. پس غفلت در این آیه یعنی «بی‌خبری طبیعی در زمان خاص»، نه فراموشی یا غفلت از وظیفه.

﴿ذَلِكَ أَنْ لَمْ يَكُنْ رَبُّكَ مُهْلِكَ الْقُرَى بِظُلْمٍ وَأَهْلُهَا غَافِلُونَ﴾ (انعام: ۱۳۱) سیاق آیه درباره عدالت الهی در عذاب است و بیان می‌کند که خدا هیچ جامعه‌ای را عذاب نمی‌کند مگر آن‌که پیام و هشدار پیش‌تر به آنها رسیده باشد. «أهلها غافلون» یعنی مردمی که هنوز از پیام الهی و هشدار انبیا بی‌خبرند، و این غفلت پیش از بعثت است، نه پس از آن. یعنی خدا تا زمانی که آگاهی و حجت نرسیده، عذاب نمی‌فرستد. بنابراین غفلت در اینجا نه «فراموشی یاد خدا» بلکه «ندانستن و نرسیدن آگاهی» است.

۲. عدم مطالعه کتاب توسط پیامبر ﷺ پیش از بعثت

آیه ﴿وَمَا كُنْتُمْ تَدْرُسُونَ﴾ (مطابق نص آیه)، بلکه باید آشنایی شفاهی ایشان با سنت‌های دینی گذشته را نیز انکار کرد، زیرا تنها در این صورت است که شبهه اقتباس و عدم و حیانت قرآن به طور کامل دفع خواهد شد. اما همانطور که در مفهوم شناسی «اقتباس» بیان شد، این نکته درست است که شبهه اقتباس منحصر در ادعای نگارش قرآن از روی متون دینی پیشین نیست و باید ادعای نگارش قرآن توسط پیامبر ﷺ به کمک دانش پیشینی از محتوای سنت‌های مسیحی و یهودی را نیز پاسخ داد، اما از آیات قرآن کریم این گونه برمی‌آید که صورت دوم شبهه اقتباس در ذهن مشرکین عصر نزول نبوده است. شواهد این فرضیه عبارتند از: (۱) انکار اقتباس توسط قرآن با استناد به اختلاف زبان قرآن با تعلیم دهندگان ادعایی: «لسان الذی یلحدون الیه اعجمی و هذا لسان عربی مبین» (نحل: ۱۰۳)؛ (۲) نحوه بیان شبهه بدین صورت بوده است که قرآن بر پیامبر املاء می‌شود و ایشان آن را کتابت می‌کند: ﴿وَقَالُوا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ-اَكْتَتَبَهَا فَهِيَ تُمْلِي عَلَيْهِ بُكْرَةً وَأَصِيلًا﴾

(فرقان: ۵)؛ (۳) شاید بتوان گفت که عرب جاهلی آن قدر با علم و دانش و شیوه‌های نقل و استفاده از آن آشنا نیست که بخواهد بین این دو صورت اقتباس تفکیک کند. حتی بعد از چهارده قرن، هنوز بسیاری از قرآن‌پژوهان معاصر فقط شبیه اقتباس به معنای اول را مد نظر دارند، و از این رو، تفاوت قرآن و عهدین را از ادله عدم اقتباس به شمار می‌آورند، درحالی که این تفاوت فقط اقتباس به معنای نخست را رد می‌کند. بنابراین، نمی‌توان از این آیه، بیش از آنچه خودش نفی کرده است (عدم نگارش و مطالعه کتاب توسط پیامبر ﷺ، پیش از بعثت) را ادعا کرد. بنابراین استدلال به این آیه برای نفی هر آگاهی دینی پیشینی در پیامبر ﷺ وقتی درست است که در ذهن مخاطب مشرک قرآن، شبیهه اقتباس به معنای دوم هم مطرح بوده باشد، اما ظاهراً طبق ادله پیش گفته، اینچنین نبوده است.

البته از آیات دیگری می‌توان این نکته دوم (یعنی عدم آگاهی پیامبر ﷺ از مضامین کتب پیشین) را استشمام کرد. یکی از این آیات، آیه «وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِنْ أَمْرِنَا، مَا كُنْتَ تَدْرِي مَا الْكِتَابُ وَلَا الْإِيمَانُ وَلَكِنْ جَعَلْنَاهُ نُورًا نَهْدِي بِهِ مَنْ نَشَاءُ مِنْ عِبَادِنَا» (شوری: ۵۲) می‌باشد. برخی مفسران از این آیه چنین استنباط کرده‌اند که پیامبر ﷺ پیش از نزول قرآن، متعبد به شرایع پیشین نبوده است (قمی مشهدی، ۱۳۶۸ ش: ۵۴۲/۱۱). این برداشت نشان می‌دهد که ایشان مراد آیه را عدم آشنایی با کتب و مضامین دینی ادیان پیشین دانسته‌اند. در مقابل، برخی از مفسران مراد این آیه را بیان عدم دانش پیامبر به تفصیل موجود در قرآن و عدم التزام قلبی و عملی به آن دانسته‌اند (علامه طباطبایی، ۱۴۰۲ ق: ۷۵/۱۸) که با اطلاق ظاهری آیه منافات دارد.

۳. عدم حضور پیامبر ﷺ در رخداد‌های امم پیشین

برخی از آیات قرآن کریم، در خلال گزارش داستان‌های امم پیشین، خطاب به پیامبر ﷺ بر این نکته تأکید می‌کنند که «تو در آنجا نبودی». با توجه به فاصله زمانی زیاد میان پیامبر و آن رویدادها، روشن است که امکان حضور جسمی پیامبر ﷺ در میانه آن حوادث نبوده است و مراد آیه این باید باشد که پیامبر ﷺ پیش از نزول قرآن از این داستان‌ها بی‌خبر بوده است. برای نمونه، علامه طباطبایی در تفسیر آیه «وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ إِذْ يَقُولُونَ أَفَلَا مَهْمُ أَيُّهُمْ يَكْفُلُ مَرْيَمَ وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ إِذْ يَخْتَصِمُونَ» (آل عمران: ۴۴) به دلالت آیه بر عدم آگاهی پیشین پیامبر ﷺ و قومش از این داستان،

چه به صورت شفاهی و چه به صورت کتبی، تصریح کرده است. (علامه طباطبائی، ۱۴۰۲ق: ۱۹۰/۳)

آیات دیگری که تعابیر مشابهی به کار برده اند عبارتند از:

- «وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ إِذْ أَجْمَعُوا أَمْرَهُمْ وَهُمْ يَمْكُرُونَ» (یوسف: ۱۰۲)؛

- «وَمَا كُنْتَ بِجَانِبِ الْعَرَبِيِّ إِذْ قَضَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ الْأَمْرَ وَمَا كُنْتَ مِنَ الشَّاهِدِينَ» (قصص:

۴۴)؛

- «وما كنت ثاوياً في أهل مدين... وَمَا كُنْتَ بِجَانِبِ الطُّورِ إِذْ نَادَيْنَا» (قصص: ۴۵-۴۶).

برای نمونه، برداشت طبرسی نیز از این آیات آن است که خداوند به عدم آگاهی پیشین پیامبر ﷺ اشاره دارد و خبریافتن از این رویدادها را «معجزه» پیامبر ﷺ قلمداد می‌کند (طبرسی، ۱۳۷۲ش: ۴۰۱/۷).

۴. تعبیر «هَلْ أَتَاكَ نَبَأٌ/حَدِيثٌ...»

یکی دیگر از تعابیر مورد استفاده قرآن، که می‌تواند شاهدهی بر عدم دانش پیشین پیامبر ﷺ از داستان‌های انبیاء پیشین باشد، عبارت «هَلْ أَتَاكَ نَبَأٌ/حَدِيثٌ...» در معنای استفهام انکاری آن است. برخی قرآن‌پژوهان غربی در رویکردی کاملاً متضاد، این تعبیر را نشانه دانش پیشین مخاطبان قرآن به مضامین عهدینی دانسته‌اند (Reynolds, 2010: 234). اما به نظر می‌رسد، حتی اگر پرسش موجود در این آیات را استفهام انکاری ندانیم، این تعبیر دلالتی بر وجود دانش پیشین نزد مخاطبان قرآن ندارد و تنها این پرسش به عنوان مقدمه‌ای برای بیان داستان مطرح شده است.

آیاتی که این تعبیر در آنها به کار رفته است، عبارتند از:

- «وَهَلْ أَتَاكَ حَدِيثٌ مُوسَىٰ» (طه: ۹)

- «وَهَلْ أَتَاكَ نَبَأُ الْخَضِصِ إِذْ تَسَوَّرُوا الْمِحْرَابَ» (ص: ۲۱)

- «هَلْ أَتَاكَ حَدِيثٌ صَيْفِ إِبْرَاهِيمَ الْمُكْرَمِينَ» (ذاریات: ۲۴)

- «هَلْ أَتَاكَ حَدِيثٌ مُوسَىٰ» (نازعات: ۱۵)

- «هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْجُنُودِ» (بروج: ۱۷)

- ﴿هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْعَاشِيَةِ﴾ (غاشیه: ۱)

فخر رازی این برداشت که استفهام ابتدای این آیات دلالت بر عدم آگاهی پیشین پیامبر ﷺ دارد را به کلبی، و دیدگاه مقابل را به ابن عباس نسبت داده است (فخر رازی، ۱۴۲۰ق: ۱۶/۲۲).

۵. عدم برخورداری عرب جاهلی از کتاب آسمانی و پیامبر

قرآن کریم تاکید دارد که عرب دوره پیشابعثت، از کتاب‌های دینی و فرستادگان الهی بی‌بهره بوده است: ﴿وَمَا آتَيْنَاهُمْ مِنْ كُتُبٍ يَدْرُسُونَهَا، وَمَا أَرْسَلْنَا إِلَيْهِمْ قَبْلَكَ مِنْ نَذِيرٍ﴾ (سبأ: ۴۴). لازمه این سخن آن است که آنان با مضامین دینی یهودیت و مسیحیت نیز آشنا نباشند، خصوصاً با توجه به آیاتی که انزال قرآن برای آنان را به منزله حجتی در مقابل بهانه عدم آگاهی از تعالیم الهی پیشین دانسته‌اند: ﴿أَنْ تَقُولُوا إِنَّمَا أَنْزَلَ الْكِتَابُ عَلَيَّ طَائِفَتَيْنِ مِنْ قَبْلِنَا وَإِنْ كُنَّا عَنْ دِرَاسَتِهِمْ لَغَافِلِينَ﴾ (انعام: ۱۵۶). این آیه به وضوح نشان می‌دهد که عرب مخاطب قرآن از مضامین دینی یهودیت و مسیحیت ناآگاه بوده است (ر.ک: قطب، ۱۴۲۵ق: ۱۲۳۸/۳).

آیات سوره صافات نیز پیام مشابهی دارد: ﴿وَإِنْ كَانُوا لَيَقُولُونَ * لَوْ أَنَّ عِنْدَنَا ذِكْرًا مِنَ الْأُولِينَ * لَكُنَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلِصِينَ﴾ (صافات: ۱۶۷-۱۶۹).

۶. ارجاع به اهل کتاب

در قرآن کریم مواردی وجود دارد که مخاطب را برای کسب اطمینان از صحت محتوای قرآن به عالمان اهل کتاب ارجاع می‌دهد. در سوره شعراء بعد از بیان داستان برخی از انبیاء و امام پیشین (تا آیه ۱۹۰) که به اجمال هم بیان شده است، می‌فرماید: ﴿وَإِنَّهُ لَتَنْزِيلُ رَبِّ الْعَالَمِينَ ... أَوْلَمْ يَكُنْ لَهُمْ آيَةٌ أَنْ يَعْلَمَهُ عُلَمَاءُ بَنِي إِسْرَائِيلَ﴾ (شعراء: ۱۹۲-۱۹۷) اگر خود مخاطب قرآن از این داستان‌ها، حداقل در حد اجمالی که در این سوره آمده است، آشنایی داشت، ارجاع آنان به عالمان بنی اسرائیل توجیهی نخواهد داشت.

در تفسیر ﴿فَإِنْ كُنْتَ فِي شكٍّ مِمَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ فَاسْأَلِ الَّذِينَ يُقْرَأُونَ الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكَ﴾ (یونس: ۹۴) نیز چنین گفته شده است که «چون در آیات گذشته قسمت‌هایی از سرگذشت‌های انبیاء و اقوام پیشین ذکر شده بود، و ممکن بود بعضی از مشرکان و منکران دعوت پیامبر ﷺ در

صحت آن‌ها تردید کنند، قرآن از آنها می‌خواهد که برای فهم صدق این گفته‌ها به اهل کتاب مراجعه کنند، و چگونگی را از آن‌ها بخواهند، چرا که در کتب آنها بسیاری از این مسائل آمده است. ولی به جای این که روی سخن را به مخالفان کند، پیامبر را مخاطب ساخته [است].» (مکارم شیرازی، ۳۸۱/۸-۳۸۲) لازم است که خود مشرکان مخاطب قرآن از داستان حضرت نوح و موسی علیهم‌السلام که بسیار مختصر در آیات پیشین این سوره نقل شده است، آگاهی نداشته‌اند.

۷. نوع شبهه کفار درباره وام‌داری قرآن

بر اساس آیات قرآن، شبهه کفار درباره ماهیت قرآن این بوده است که پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم در همان دوره آغازین بعثت، این داستان‌ها را از فرد یا افرادی تعلیم می‌بیند، نه اینکه این داستان‌ها را از قبل می‌دانسته، یا اینکه این مضامین یهودی و مسیحی اموری شایع در میان اهل مکه بوده است: «وَقَالُوا أَأَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ اكْتَتَبَهَا فَهِيَ تُمْلَى عَلَيْهِ بُكْرَةً وَأَصِيلًا» (فرقان: ۵) بنابراین، می‌توان این آیه را نیز شاهی بر عدم دانش پیشین پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم دانست. به تعبیر آیت الله مکارم شیرازی، «چون این قبیل مطالب در میان مشرکان مکه وجود نداشت، و بخشی از آن مانند سرگذشت پیامبران پیشین نزد یهود و اهل کتاب بود، آنها ناچار بودند در این تهمت پای خود اهل کتاب را نیز به میان کشند، تا موج اعجاب مردم را از شنیدن این آیات فرو بنشانند.» (مکارم شیرازی، ۱۳۷۱ ش: ۲۰/۱۵)

۸. امی بودن پیامبر و مخاطبانش

به «امی» بودن پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم و قوم او در آیاتی از قرآن کریم اشاره شده است (اعراف: ۱۵۷-۱۵۸؛ جمعه: ۲). فهم سنتی از این تعبیر، «درس ناخوانده» بودن عرب بوده است. البته تحقیقات دهه‌های اخیر عمدتاً آن را به معنای «غیراهل کتاب»^۱ (Goldfeld, 1980; Calder, 1990; Shaddel: 2016) یا به معنای هر دو دانسته‌اند (Dayeh, 2019: 44-53). به هر روی، این ویژگی عرب عصر نزول، عدم دسترسی آنان به متن کتاب‌های عهدینی را اثبات می‌کند، و مانع قبول آشنایی اجمالی آنان با مضامین یهودی و مسیحی از طرق شفاهی نمی‌باشد.

۹. عدم اشاره به مسیحیان در سور مکی

هرچند آیه ﴿وَ إِذَا ضُرِبَ ابْنُ مَرْيَمَ مَثَلًا إِذَا قَوْمُكَ مِنْهُ يَصِدُونَ﴾ (زخرف: ۵۷) نشان می‌دهد پیامبر اکرم ﷺ در مکه از حضرت عیسیٰ (علیه السلام) یاد کرده است، اما هیچ اشاره‌ای در سور مکی به مسیحیان نشده است. تنها در سوره‌های مدنی می‌توان آیاتی را یافت که در آنها به مسیحیان (النصاری) اشاره واضحی شده است. قرآن پژوهانی چون نیکولای ساینای این پدیده را گواهی بر عدم حضور مسیحیان در مکه ندانسته‌اند (Sinai, 2017: 74, note 30)، چراکه ارتباطات زبانی و بینامتنی قرآن و متون مسیحی از دیدگاه آنان نشانه حضور مسیحیان در مکه است (ibid). روشن است که این دیدگاه بر پیش فرض بشری بودن قرآن استوار است و نوعی مصادره به مطلوب در آن وجود دارد.

بنابراین، عدم اشاره به مسیحیان در سور مکی را می‌توان شهادتی بر عدم حضور مؤثر آنان در مکه، و در نتیجه عدم رواج دسترسی به منابع عهدینی دانست. اما باید توجه داشت که این امر با امکان دسترسی شفاهی به این مضامین منافاتی ندارد و در نتیجه، نمی‌توان آن را به عنوان دلیلی بر عدم دانش پیشین پیامبر ﷺ قلمداد کرد.

جمع بندی و نتیجه گیری

قرآن کریم به صراحت بیان می‌دارد که پیامبر ﷺ معارف مربوط به داستان‌های انبیاء و سایر مضامین مشابه را فقط از طریق وحی الهی دریافت کرده است و نه از محیط اطراف خود یا منابع انسانی دیگر. در کنار این بیان کلی، از آیات مختلف قرآن می‌توان این برداشت را کرد که پیامبر ﷺ - و قریش - پیش از دوران بعثت، با مضامین عهدینی آشنایی اجمالی نیز نداشته است. پژوهش حاضر با گردآوری آیات مرتبط با این مسئله، آنها را در نه دسته زیر مورد بررسی قرار داده است:

۱. آیات دال بر عدم آشنایی پیشین پیامبر ﷺ و قریش از داستان‌های انبیاء

۲. آیات دال بر عدم مطالعه کتاب توسط پیامبر ﷺ، پیش از بعثت

۳. آیات دال بر عدم حضور پیامبر ﷺ در رخداد‌های امم پیشین

۴. آیات مشتمل بر تعبیر «هَلْ أَتَاكَ نَبَأٌ...»

۵. آیات دال بر عدم برخورداری عرب جاهلی از کتاب آسمانی و پیامبر

۶. آیات ارجاع‌دهنده به اهل کتاب
۷. آیات بیانگر نوع شبهه کفار درباره وام‌داری قرآن
۸. آیات دال بر امی بودن پیامبر و مخاطبانش

عدم اشاره به مسیحیان در سور مکی

به باور نویسنده، هفت دسته نخست می‌توانند شاهی بر عدم دانش پیشین پیامبر ﷺ به مضامین یهودی و مسیحی باشند و حتی دسترسی شفاهی به آنها را نفی می‌کنند. بنابراین نباید آیاتی را که مضامین قرآن را مشابه مضامین کتب الهی پیشین معرفی می‌کنند (مانند اعلی: ۱۸-۱۹) به معنای که دسترسی پیامبر ﷺ به آنها از طرق عادی دانست، بلکه ادعا قرآن این است که همه این آگاهی‌ها از طریق وحی صورت گرفته است.

افزون بر وثاقت تاریخی قرآن که می‌تواند به خوبی وضعیت فکری و فرهنگی مردمان مکه را نشان دهد، این که هیچ یک از مخاطبان قرآن ادعای این کتاب مبنی بر فقدان آگاهی پیامبر ﷺ و قریش از داستان‌های عهدینی را رد نکرده‌اند، شاهد مهمی بر صدق این ادعاست. چنانچه این ادعا خلاف واقع بود، انتظار می‌رفت که نه تنها مخالفان اسلام، بلکه افرادی از مؤمنان نیز این آیات را محل پرسش یا نقد قرار دهند. شواهد تاریخی و گزارش‌های موجود در قرآن و سیره پیامبر ﷺ نشان می‌دهد که تنها برخی از مخالفان، این اتهام را مطرح می‌کردند که پیامبر ﷺ این مطالب را از افراد غیرعربی (اعجمی) فرا می‌گیرد. با این حال، هیچ گزارشی دال بر آشنایی پیشینی گسترده پیامبر ﷺ با جامعه وی با این مفاهیم موجود نیست.

البته ادعای نویسنده این نیست که هیچ گروهی از مخاطبان پیامبر ﷺ با مضامین یهودی و مسیحی آشنا نبوده‌اند، بلکه باید گفت که قرآن گاهی با گروه‌های یهودی و مسیحی در گفتگوست و گاهی آنها را نقد می‌کند و برای این کار به دانش پیشین آنها اتکا می‌کند و به داستان‌های عهدینی ارجاعات اشاره‌وار می‌دهد. اما این‌ها دلالتی بر این نکته ندارند که خود پیامبر و قریش نیز دانش پیشین قابل توجهی به این مضامین داشته‌اند.

فهرست منابع

- قرآن کریم، ترجمه آیت-الله مکارم شیرازی، ناصر، قم: دارالقرآن الکریم، ۱۳۷۳.
- ابوالفتوح رازی، حسین بن علی. روض الجنان و روح الجنان في تفسير القرآن (به تصحيح محمد مهدی ناصح و محمد جعفر یاحقی، چاپ اول، ۲۰ جلد). مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس رضوی، ۱۴۰۸ ق.
- اسدی، علی. «بررسی و نقد نظریه اقتباس قرآن از عهدین». معرفت ادیان، ۳۱، ۲۹-۴۶، ۱۳۹۶.
- اشرفی، عباس. مقایسه قصص در قرآن و عهدین. تهران. امیرکبیر، ۱۳۸۵.
- الباش، حسن. القرآن و التوراة أين يتفقان و أين يفترقان؟ بیروت: دار قتیبة، ۱۴۲۰ ق.
- باورینگ، گرهارد. پژوهش‌های اخیر درباره ساختار قرآن. در رینولدز، جی. اس، ویراستار. قرآن در بافت تاریخی آن. ترجمه سعید شفیعی، تهران: حکمت، ۱۴۰۲ ش.
- جوادی آملی، عبدالله. تسنیم (چاپ چهارم). قم: اسراء. ج ۳۸، ۱۳۹۹.
- حقدل، محمد علی، غلامپور، علیرضا، و عباسی‌نیا، سعید. بررسی و پاسخ به شبهه اقتباس قرآن کریم از تورات. پژوهش‌های اعتقادی کلامی، ۵۶، ۳۲۹-۳۵۰، ۱۴۰۳.
- حیدری، علی رضا. نقد دیدگاه مستشرقان در اقتباس قرآن. قرآن پژوهی خاورشناسان، ۱۶ (۳۰)، ۲۳۵-۲۰۷، ۱۴۰۰.
- خراسانی، علی. بررسی و نقد اثرپذیری قرآن از تورات و انجیل در دائرةالمعارف قرآن لیدن (EQ). مطالعات علوم قرآن، ۱، ۶۰-۸۷، ۱۳۹۸.
- رضایی اصفهانی، محمد علی. بررسی دیدگاه خاورشناسان درباره تأثیرپذیری قرآن از فرهنگ یهودی و مسیحی. قرآن پژوهی خاورشناسان، ۸، ۱۷۵-۱۹۴، ۱۳۸۹.
- رضایی هفتادار، حسن، و نصیریان، صفر. ارزیابی نظریه نولدکه در اقتباس قرآن. معرفت، ۲۳۵، ۴۱-۵۴، ۱۳۹۶.
- زبیدی، سید مرتضی حسینی زبیدی واسطی. تاج العروس من جواهر القاموس. بیروت: دارالفکر، ۱۴۱۴ ق.
- زمانی، محمدحسن. مستشرقان و قرآن. قم: بوستان کتاب، ۱۳۸۵.
- شاکر، محمد کاظم؛ فیاض؛ محمد سعید. «سیر تحول دیدگاه‌های خاورشناسان در مورد مصادر قرآن». پژوهش‌های قرآن و حدیث. ۴۳ (۱)، ۱۱۹-۱۳۸، ۱۳۸۹.

- طباطبایی، م.ع. تاریخ تحریف باوری در اسلام. تهران: نشر نی، ۱۴۰۱.
- طبرسی، فضل بن حسن. مجمع البیان فی تفسیر القرآن (به تصحیح فضل الله یزدی طباطبایی و هاشم رسولی، چاپ سوم، ۱۰ جلد). تهران: نشر ناصر خسرو، ۱۳۷۲.
- طبری، محمد بن جریر. جامع البیان فی تفسیر القرآن (۳۰ جلد). بیروت: لبنان: دار المعرفة، ۱۴۱۲ق.
- عترسی، جعفر حسن. التوراة و الإنجیل و القرآن. بیروت: دارالهادی، ۱۴۲۴ق).
- علامه طباطبایی، محمدحسین. المیزان فی تفسیر القرآن (چاپ دوم، ۲۰ جلد). بیروت: لبنان: مؤسسه الأعلمی للمطبوعات، ۱۳۹۰ق.
- فان بلاذل، کوین. افسانه اسکندر در قرآن. در رینولدز، جی. اس، ویراستار). قرآن در بافت تاریخی آن. ترجمه سعید شفیعی، تهران: حکمت، ۱۴۰۲.
- فخر رازی، محمد بن عمر. التفسیر الکبیر (مفاتیح الغیب) (چاپ سوم، ۳۲ جلد). بیروت: دار احیاء التراث العربی، ۱۴۲۰ق.
- فراء، یحیی بن زیاد. معانی القرآن (تحقیق: محمد علی نجار، احمد یوسف نجاتی)، چاپ دوم، ۳ جلد). قاهره: الهيئة المصرية العامة للكتاب، ۱۹۸۰م).
- قطب، سید ابراهیم حسین شاذلی. فی ظلال القرآن (چاپ ۳۵، ۶ جلد). بیروت: دار الشروق، ۱۴۲۵ق.
- قمی مشهدی، محمد بن محمدرضا. تفسیر کنز الدقائق و بحر الغرائب (حسین درگاهی، محقق). تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، سازمان چاپ و انتشارات، ۱۳۶۸.
- کاظمی تبار، محمدعلی، حسینی، بی بی زینب، رضاداد، علیه، و خزاعی، طیبه. نقد انگاره مستشرقان پیرامون اقتباس قرآن کریم از عهدین (مطالعه تطبیقی آوایی— معنایی برخی آیات سوره حج و کتاب حجی). کتاب قیام، ۳۱، ۱۸۸-۲۱۰، ۱۴۰۳.
- گریفیث، سیدنی. داستان های مسیحی و قرآن عربی: «اصحاب غار» در سوره کهف و در سنت مسیحیت سریانی. در رینولدز، جی. اس (ویراستار). قرآن در بافت تاریخی آن. ترجمه سعید شفیعی، تهران: حکمت، ۱۴۰۲.
- گلدتسهیر، ایگناتس. العقیدة والشريعة فی الإسلام: تاریخ التطور العقدي والتشريعي فی الدین الإسلامي. قاهره: دار الکاتب المصري، ۱۹۴۶م.

- معارف، مجید، نیل ساز، نصرفت، و زرنوشه فراهانی، حسن. «نقد دیدگاه خاورشناسان درباره تأثیرپذیری قرآن از کتاب مقدس». کتاب قیم، ۱(۴)، ۱۱۷-۱۴۰، ۱۳۹۰.
- مغنیه، محمدجواد. التفسیر الکاشف (۷ جلد). قم: دار الکتب الإسلامی، ۱۴۲۴ق.
- مکارم شیرازی، ناصر، و جمعی از نویسندگان. تفسیر نمونه (چاپ دهم، ۲۸ جلد). تهران: دار الکتب الاسلامیه، ۱۳۷۱.
- میرعرب، فرج الله. بررسی ادعای اقتباس قرآن از عهدین. قم: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، ۱۳۹۹.
- نیکزاد، عباس. بررسی تطبیقی قرآن و کتاب مقدس. قم: نشر معارف، ۱۳۹۴.
- هویلند، رابرت. کتیبه شناسی و زمینه باستان شناختی قرآن. در رینولدز، جی. اس، (ویراستار). قرآن در بافت تاریخی آن. ترجمه سعید شفیعی، تهران: حکمت، ۱۴۰۲.
- Andrae, T. Mohammed: The Man and His Faith (trans. T. Menzel). New York: Charles Scribner's Sons. (from German: Mohammed, sein Leben und sein Glaube, Göttingen: Vandenhoeck and Ruprecht), 1936.
- Bell, R. The Origin of Islam in Its Christian Environment. London: Macmillan, 1926.
- Calder, Norman. "The Ummī in Islamic Juristic Literature," *Der Islam* 67: 111-123, 1990.
- Crone, Patricia. "The Quranic Mushrikūn and the Resurrection (Part I)," *BSOAS* 75: 445-472, 2012.
- Crone, Patricia. "The Quranic Mushrikūn and the Resurrection (Part II)," *BSOAS* 76: 1-20, 2013.
- Dayeh, Islam. "Prophecy and Writing in the Qur'an, or Why Muhammad Was Not a Scribe." In H. M. Zellentin (Ed.), *The Qur'an's Reformation of Judaism and Christianity: Return to the Origins*. Routledge, 2019.
- Donner, F. M. Muhammad and the Believers: At the Origins of Islam. Harvard University Press, 2010.
- Dye, G. "The Qur'anic Mary and the Chronology of the Qur'an." In G. Dye (Ed.), *Early Islam: The Sectarian Milieu of Late Antiquity?* (pp. 159-201). Bruxelles: Éditions de l'Université de Bruxelles, 2023.

- El-Badawi, Emran I. *The Qur'an and the Aramaic Gospel Traditions*. London: Routledge, 2014a.
- Geiger, A. *Was hat Mohammed aus dem Judenthume aufgenommen?* Bonn: F. Baaden. (English trans.: *Judaism and Islam*, trans. F. M. Young. Madras: M. D. C. S. P. K. Press), 1898.
- Goldfeld, Isaiah. "The Illiterate Prophet (nabī ummī): An Inquiry Into the Development of a Dogma in Islamic Tradition," *Der Islam* 57: 58–67, 1980.
- Goudarzi, M. "Peering Behind the Lines," *Harvard Theological Review* 113(3): 421–435, 2020.
- Griffith, S. H. *The Bible in Arabic: The Scriptures of the 'People of the Book' in the Language of Islam*. Princeton University Press, 2013b.
- Griffith, Sidney H. "Syriacisms in the Arabic Qur'an: Who Were Those Who Said 'Allah Is Third of Three'." In M. Bar-Asher et al. (eds), *A Word Fitly Spoken*. Jerusalem: The Ben-Zvi Institute, 83–110, 2007.
- Griffith, Sidney H. "Al-Naşārā in the Qur'an: A Hermeneutical Reflection." In *New Perspectives on the Qur'an: The Qur'an in Its Historical Context 2*, ed. Gabriel Said Reynolds. Routledge, 301–322, 2011.
- Hawting, Gerald R. *The Idea of Idolatry and the Emergence of Islam: From Polemic to History*. Cambridge University Press, 1999.
- Hirschfeld, Hartwig. *New Researches into the Composition and Exegesis of the Qoran*. London: Royal Asiatic Society, 1902.
- Horovitz, J. *Koranische Untersuchungen*. Berlin: De Gruyter, 1926.
- Hoyland, R. G. "The Jewish-Christian Audience of the Qur'an and the Arabic Bible." In F. del Río Sánchez (Ed.), *Jewish-Christianity and the Origins of Islam*. Brepols, 31–40, 2018.
- Jeffery, Arthur. *The Foreign Vocabulary of the Qur'ān*. Brill (originally published in Baroda), 2007.
- McAuliffe, Jane Dammen. "The Prediction and Prefiguration of Muhammad." In J. C. Reeves (ed.), *Bible and Qur'ān: Essays in Scriptural Intertextuality*. Atlanta: Society of Biblical Literature, 2003.

- Neuwirth, A. *Scripture, Poetry, and the Making of a Community: Reading the Qur'an as a Literary Text*. Oxford University Press, 2014.
- Neuwirth, Angelika. *The Qur'an and Late Antiquity: A Shared Heritage*. Oxford University Press, 2019.
- Peters, F. E. *Muhammad and the Origins of Islam*. State University of New York Press, 1994.
- Reynolds, Gabriel Said. *The Qur'an and the Bible: Text and Commentary*. New Haven: Yale University Press, 2018.
- Reynolds, Gabriel. *The Qur'ān and its Biblical Subtext*. London: Routledge, 2010.
- Shaddel, Mehdy. "Qur'ānic ummī: Genealogy, Ethnicity, and the Foundation of a New Community," *Jerusalem Studies in Arabic and Islam* 43:1–60, 2016.
- Sherif, Faruq. *A Guide to the Contents of the Qur'an*. London: Ithaca, 1985.
- Shoemaker, S. J. *Creating the Qur'an: A Historical-Critical Study*. University of California Press, 2022.
- Sinai, N. *The Qur'an: A Historical-Critical Introduction*. Edinburgh University Press, 2017.
- Sinai, Nicolai. "The Christian elephant in the Meccan room: Dye, Tesei, and Shoemaker on the date of the Qur'ān." *Journal of the International Qur'anic Studies Association*, 9(1), 57–118, 2024.
- Sirry, M. *Controversies over Islamic origins: An introduction to traditionalism and revisionism*. Cambridge Scholars Publishing, 2021.
- Speyer, H. *Die biblischen Erzählungen im Qoran*. Hildesheim: Georg Olms Verlag, 1971.
- Stewart, Devin. "Understanding the Koran in English: Notes on Translation, Form, and Prophetic Typology." In Z. Ibrahim, N. Kasabgy, and S. Aydelott (eds.), *Diversity in Language: Contrastive Studies in English and Arabic Theoretical and Applied Linguistics*. Cairo: American University in Cairo Press, 31–48, 2000.
- Tesei, Tommaso. "The Qur'ān(s) in Context(s)." *Journal Asiatique* 309: 185–202, 2021.

- Tisdall, W. St. C. *The Original Sources of the Qur'an: Its Origin in Pagan Religions and Mythology*. London: Society for Promoting Christian Knowledge, 1905.
- Torrey, C. C. *The Jewish Foundation of Islam*. New York: KTAV Publishing House, 1967.
- Trimingham, J. S. *Christianity among the Arabs in Pre-Islamic Times*. Longman; Librairie du Liban, 1979.
- Watt, W. M. *Muhammad: Prophet and Statesman*. Oxford University Press, 1961.
- Wellhausen, J. *Reste arabischen Heidentums*. Berlin: Georg Reimer, 1887.
- Witztum, Joseph. *The Syriac Milieu of the Qur'an: The Recasting of Biblical Narratives*. PhD dissertation. NJ: Princeton University, 2011.
- Zellentin, Holger M. *The Qur'an's Legal Culture: The Didascalia Apostolorum as a Point of Departure*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2013.

References

Holy Qur'an

- Abū al-Futūḥ Rāzī, Ḥusayn ibn 'Alī. (1408 AH). *Rawḍ al-Jinān wa Rūḥ al-Jinān fī Tafsīr al-Qur'ān*. Annotators: Muḥammad-Mahdī Nāṣiḥ and Muḥammad-Ja'far Yāḥaqī, 1st ed. Mashhad: Astan Quds Razavi Islamic Research Foundation.
- al-Bāsh, Ḥasan. (1420 AH). *al-Qur'an wa al-Tawrāh: Ayna Yattafiqān wa Ayna Yaftariqān?* Beirut: Dār Qutaybah.
- Andrae, T. (1936). *Mohammed: The Man and His Faith*. Translated by T. Menzel. New York: Charles Scribner's Sons. (from German: *Mohammed, sein Leben und sein Glaube*, Göttingen: Vandenhoeck and Ruprecht, 1932)
- Asadī, 'Alī. (1396 SH). "Barresī va Naqd-i Nazariyye-yi Iqtibās-i Qur'an az 'Aḥdayn." *Ma'rifat-i Adyān*, 31, 29–46.
- Ashrafi, 'Abbās. (1385 SH). *Muqāyise-yi Qaṣaṣ dar Qur'an va 'Aḥdayn*. Tehran: Amīr Kabīr.
- 'Atrīsī, Ja'far Ḥasan. (1424 AH). *al-Tawrāh wa al-Injīl wa al-Qur'an*. Beirut: Dār al-Hādī.
- Bell, R. (1926). *The origin of Islam in its Christian Environment*. London: Macmillan.
- Böwering, Gerhard. (1402 SH). *Pazhūhish-hā-yi Akhīr Darbāre-yi Sākhtār-i Qur'an*. In Reynolds, J. S. (editor). *Qur'an dar Bāft-i Tārīkhī-yi Ān*. Translated by Sa'īd Shafī'ī, Tehran: Ḥikmat.
- Calder, Norman. (1990). "The *Ummī* in Islamic Juristic Literature," *Der Islam* 67: 111-123.
- Crone, Patricia. (2012). "The Quranic Mushrikūn and the Resurrection (Part I)," *BSOAS* 75. 445–472.
- Crone, Patricia. (2013). "The Quranic Mushrikūn and the Resurrection (Part II)," *BSOAS* 76. 1–20.
- Dayeh, Islam. (2019). Prophecy and Writing in the Qur'an, or Why Muhammad was not a Scribe. In H. M. Zellentin (Ed.), *The*

Qur'an's Reformation of Judaism and Christianity: Return to the Origins. Routledge.

Donner, F. M. (2010). *Muhammad and the Believers: At the Origins of Islam.* Harvard University Press.

Dye, G. (2023). "The Qur'anic Mary and the Chronology of the Qur'an." In G. Dye (Ed.), *Early Islam. The Sectarian Milieu of Late Antiquity?* (pp. 159-201). Bruxelles: Editions de l'Université de Bruxelles.

El-Badawi, Emran I. (2014a). *The Qur'an and the Aramaic Gospel Traditions.* London: Routledge.

Fakhr Rāzī, Muḥammad ibn 'Umar. (1420 AH). *al-Taḥsīn al-Kabīr (Maḥāṣin al-Ghayb)*, 3rd edition. Beirut: Dār Iḥyā' al-Turāth al-'Arabī.

Farrā', Yahyā ibn Ziyād. (1980). *Ma'ānī al-Qur'an.* Annotator: Muḥammad 'Alī Najjār, Aḥmad Yūsuf Najātī, 2nd edition. Cairo: al-Hay'ah al-Miṣriyyah al-'Āmmah lil-Kitāb.

Geiger, A. (1833). *Was hat Mohammed aus dem Judenthume aufgenommen?* Bonn: F. Baaden. (English trans.: Geiger, A. (1898). *Judaism and Islam* (F. M. Young, Trans.). Madras: M. D. C. S. P. K. Press.)

Goldfeld, Isaiah. (1980). "The Illiterate Prophet (*Nabī Ummī*): An Inquiry Into the Development of a Dogma in Islamic Tradition," *Der Islam* 57: 58-67

Goldziher, Ignaz. (1946). *al-'Aqīdah wa al-Sharī'ah fī al-Islām: Tārīkh al-Taṭawwur al-'Aqdī wa al-Tashrī'ī fī al-Dīn al-Islāmī.* Cairo: Dār al-Kātib al-Miṣrī.

Goudarzi, M. (2020). Peering Behind the Lines. *Harvard Theological Review*, 113(3), 421–435.

Griffith, S. H. (2013b). *The Bible in Arabic: The Scriptures of the "People of the Book" in the Language of Islam.* Princeton University Press.

- Griffith, Sidney H. (2007), "Syriacisms in the Arabic Qur'an: Who were those who said 'Allah is third of three'," in M. Bar-Asher, S. Hopkins, S. Stroumsa, and B. Chiesa (eds), *A Word Fitly Spoken: Studies in Medieval Exegeses of the Hebrew Bible and the Qur'an*, Jerusalem: The Ben-Z vi Institute, 83-110.
- Griffith, Sidney H. (2011), "Al-Naşārā in the Qur'an: a Hermeneutical Reflection", in: *New Perspectives on the Qur'an: The Qur'an in its historical context 2*, Edited by Gabriel Said Reynolds, Routledge, 301- 322.
- Griffith, Sidney. (1402sh). *Dāstān-hā-yi Masīhī va Qur'an-i 'Arabī: "Aṣḥāb al-Kahf" dar Sūrah Kahf wa dar Sunnat-i Masīhiyyat-i Suryānī*. In Reynolds, J. S. (editor). *Qur'an dar Bāft-i Tārīkhī-yi Ān*. Translator: Sa'īd Shafī'ī. Tehran: Hikmat.
- Ḥaqqdel, Muḥammad 'Ali; Gholampour, 'Alireza; and 'Abbāsī-Niyā, Sa'īd. (1403 SH). "Barresī va Pāsukh bih Shubha-yi Iqtibās-i Qur'an Karīm az Tawrah." *Pizhūhish-hā-yi I'tiqādī Kalāmī*, 56, 329–350.
- Hawting, Gerald R. (1999). *The Idea of Idolatry and the Emergence of Islam: From Polemic to History*. Cambridge University Press.
- Ḥaydarī, 'Alireza. (1400 SH). "Naqd-i Dīdgāh-i Mustashriqān dar Iqtibās-i Qur'an." *Qur'an-Pizhūhī-yi Khāvarshināsān*, 16(30), 207–235.
- Hirschfeld, Hartwig. (1902). *New Researches into the Composition and Exegesis of the Qoran*. London: Royal Asiatic Society.
- Horovitz, J. (1926). *Koranische Untersuchungen*. Berlin: De Gruyter.
- Hoyland, R. G. (2018). *The Jewish-Christian audience of the Qur'an and the Arabic Bible*. In F. del Río Sánchez (Ed.), *Jewish-Christianity and the Origins of Islam: Papers presented at the Colloquium held in Washington DC, October 29–31, 2015* (pp. 31–40). Brepols.

- Hoyland, Robert. (1402sh). *Katībeh-Shināsī va Zamīneh-yi Bāstān-Shinākhī-yi Qur'an*. In Reynolds, J. S. (editor). *Qur'an dar Bāft-i Tārīkhī-yi Ān*. Translator: Sa'īd Shafī'ī, Tehran: Hikmat.
- Javadi Amuli, 'Abdullah. (1399 SH). *Tasnīm* (4th edition). Qom: Isra.
- Jeffery, Arthur. (2007). *The Foreign Vocabulary of the Qur'an*. Brill. (Originally published in Baroda, 1938.)
- Kāzīmī Tabār, Muḥammad-'Alī; Ḥusaynī, Bībī Zaynab; Rezadad, 'Alīyah; and Khuzā'ī, Ṭayyibah. (1403 SH). "Naqd-i Ingāreh-yi Mustashriqān Pīrāmūn-i Iqtibās-i Qur'an Karīm az 'Ahdāyn (Muṭāla'ah-yi Taṭbīqī Āvāyī-Ma'nāyī-yi Ba'dī Āyāt-i Sūrah Ḥajj wa Kitāb Ḥajjī)." *Kitāb-i Qayyim*, 31, 188–210.
- Khorāsānī, 'Alī. (1398sh). "Barresī va Naqd-i Atharpazīrī-yi Qur'an az Tawrāh wa Injīl dar Dā'irat al-Ma'ārif-i Qur'an Leiden (EQ)." *Muṭāla'āt-i 'Ulūm-i Qur'an*, 1, 60–87.
- Ma'ārif, Majīd; Nīl-Sāz, Naṣratfat; and Zarnūsheh Farāhānī, Ḥasan. (1390 SH). "Naqd-i Dīdgāh-i Khāvarshināsān darbāre-yi Ta'thīrpazīrī-yi Qur'an az Kitāb-i Muqaddas." *Kitāb-i Qayyim*, 1(4), 117–140.
- Makārim Shīrāzī, Nāṣir et al. (1371 SH). *Tafsīr-i Nemūneh*, 10th edition. Tehran: Dār al-Kutub al-Islāmiyyah.
- McAuliffe, Jane Dammen. (2003). The Prediction and Prefiguration of Muhammad. In J.C. Reeves (ed.), *Bible and Qur'an: Essays in Scriptural Intertextuality*. Atlanta: Society of Biblical Literature.
- Mīr'Arab, Faraj Allāh. (1399 SH). *Barresī-yi Id'ā-yi Iqtibās-i Qur'an az 'Ahdāyn*. Qom: Research Institute for Islamic Sciences and Culture.
- Mughnīyah, Muḥammad-Jawād. (1424 AH). *al-Tafsīr al-Kāshif*. Qom: Dār al-Kitāb al-Islāmī.
- Neuwirth, A. (2014). *Scripture, Poetry, and the Making of a Community: Reading the Qur'an as a Literary Text*. Oxford University Press.

- Neuwirth, Angelika. (2019). *The Qur'an and Late Antiquity: A Shared Heritage*. Oxford University Press.
- Nīkzād, 'Abbās. (1394 SH). *Barresī-yi Taṭbīqī-yi Qur'an va Kitāb-i Muqaddas*. Qom: Nashr-i Ma'ārif.
- Peters, F. E. (1994). *Muhammad and the Origins of Islam*. State University of New York Press.
- Qummī Mashhadī, Muḥammad ibn Muḥammad-Reza. (1368 SH). *Tafsīr Kanz al-Daqā'iq wa Baḥr al-Gharā'ib*. Annotator: Ḥusayn Dargāhī. Tehran: Ministry of Culture and Islamic Guidance, Printing and Publications Organization.
- Qutb, Sayyid Ibrāhīm Ḥusayn Shādhilī. (1425 AH). *Fī Zilāl al-Qur'ān*, 35th edition. Beirut: Dār al-Shurūq.
- Reynolds, Gabriel Said. (2018). *The Qur'an and the Bible: Text and Commentary*. New Haven: Yale University Press.
- Reynolds, Gabriel. (2010). *The Qur'an and its Biblical Subtext*. London: Routledge.
- Rezaee Haftador, Hasan; and Nasiriyan, Safar. (1396 SH). *Arziyābī-yi Nazariyye-yi Nöldeke dar Iqtibās-i Qur'an*. *Ma'rifat*, 235, 41–54.
- Rezaei Isfahani, Muhammad 'Ali. (1389 SH). "Barresī-yi Dīdgāh-i Khāvarshināsān Darbāre-yi Ta'thīrpazīrī-yi Qur'an az Farhang-i Yahūdī va Masīhī." *Qur'an-Pizhūhī-yi Khāvarshināsān*, 8, 175–194.
- Shaddel, Mehdy. (2016). "Qur'ānic Ummī: Genealogy, Ethnicity, and the Foundation of a New Community," *Jerusalem Studies in Arabic and Islam* 43:1–60.
- Shākir, Muḥammad Kāzīm; Fayyaz, Muḥammad Sa'īd. (1389 SH). "Sayr-i Taḥavvul-i Dīdgāh-hā-yi Khāvarshināsān dar Mawrid-i Maṣādir-i Qur'an." *Pizhūhish-hā-yi Qur'an va Ḥadīth*, 43(1), 119–138.
- Sherif, Faruq. (1985). *A Guide to the Contents of the Qur'an*. London: Ithaca.

- Shoemaker, S. J. (2022). *Creating the Qur'an: A Historical-Critical Study*. University of California Press.
- Sinai, N. (2017). *The Qur'an: A Historical-Critical Introduction*. Edinburgh University Press.
- Sinai, Nicolai. (2024). "The Christian elephant in the Meccan Room: Dye, Tesei, and Shoemaker on the date of the Qur'ān." *Journal of the International Qur'anic Studies Association*, 9(1), 57–118.
- Sirry, M. (2021). *Controversies over Islamic Origins: An Introduction to Traditionalism and Revisionism*. Cambridge Scholars Publishing.
- Speyer, H. (1971). *Die biblischen Erzählungen im Qoran*. Hildesheim: Georg Olms Verlag.
- Stewart, Devin. (2000). "Understanding the Koran in English: Notes on Translation, Form, and Prophetic Typology." in Z. Ibrahim, N. Kasabgy, and S. Aydelott (eds.), *Diversity in Language: Contrastive Studies in English and Arabic Theoretical and Applied Linguistics*. Cairo: American University in Cairo Press. 31–48.
- Ṭabarī, Muḥammad ibn Jarīr. (1412 AH). *Jāmi' al-Bayān fī Tafsīr al-Qur'an*. Beirut: Dār al-Ma'rifah.
- Ṭabāṭabā'ī, M. A. (1401 SH). *Tārīkh-i Tahṛīf-Bāvarī dar Islām*. Tehran: Nashr-i Nay.
- Ṭabāṭabā'ī, Muḥammad-Ḥusayn. (1390 AH). *al-Mīzān fī Tafsīr al-Qur'an*, 2nd edition. Beirut: Mu'assasat al-A'lamī lil-Maṭbū'āt.
- Ṭabrisī, Faḍl ibn Ḥasan. (1372sh). *Majma' al-Bayān fī Tafsīr al-Qur'an*. Annotators: Faḍlullāh Yazdī Ṭabāṭabā'ī and Hāshim Rasūlī, 3rd edition. Tehran: Nashr-i Nāṣir Khosrow.
- Tesei, Tommaso. (2021). "The Qur'ān(s) in Context(s)." *Journal Asiatique* 309: 185–202.
- Tisdall, W. St. C. (1905). *The Original Sources of the Qur'an: Its Origin in Pagan Religions and Mythology*. London: Society for Promoting Christian Knowledge.

- Torrey, C. C. (1967). *The Jewish Foundation of Islam*. New York: KTAV Publishing House.
- Trimingham, J. S. (1979). *Christianity among the Arabs in Pre-Islamic Times*. Longman; Librairie du Liban.
- Van Bladel, Kevin. (1402 SH). *Afsāna-yi Iskandar dar Qur'an*. In Reynolds, J. S. (editor). *Qur'an dar Bāft-i Tārīkhī-yi Ān*. Translated by Sa'īd Shafī'ī. Tehran: Hikmat.
- Watt, W. M. (1961). *Muhammad: Prophet and Statesman*. Oxford University Press.
- Wellhausen, J. (1887). *Reste arabischen Heidentums*. Berlin: Georg Reimer.
- Witztum, Joseph. (2011). *The Syriac Milieu of the Qur'an: the Recasting of Biblical Narratives*. PhD dissertation. NJ: Princeton University.
- Zamani, Muhammad-Hasan. (1385 SH). *Mustashriqān va Qur'an*. Qom: Bustān-i Kitāb.
- Zellentin, Holger M. (2013). *The Qur'an's Legal Culture. The Didascalia Apostolorum as a Point of Departure*. Tübingen. Mohr Siebeck.
- Zubaydī, Sayyid Murtaḍā Ḥusaynī Zubaydī Wāsiṭī. (1414 AH). *Tāj al-'Arūs Min Jawāhir al-Qāmūs*. Beirut: Dār al-Fikr.